

dilaca i Bolonjaca došljaka u Puljštini koje je okončano protjerivanjem pridošlica. Autorica s pravom pledira za drugačiji pristup i vrednovanje života i djela ovoga renesansnoga čovjeka: *uomo universale*. Najzad, posljednji rad u zborniku čini tekst koji potpisuje Mária Pakucs-Willcocks, a tematizira ideologiju političke moći u gradu Sibiu (Hermannstadt) tijekom 16. stoljeća, inače političkom sjedištu i trgovačkom središtu transilvanskih Nijemaca – *Universitas Saxorum (Policey and Obrigkeit: The ideology of political power in sixteenth-century Sibiu /Hermannstadt/*, 643-663). Tomu je u prilog išla dezintegracija ugarskog kraljevstva i nadolazeća vjerska reformacija, te jačanje gradske skupštine i najzad kodifikacija statuta grada 1589. godine. U središtu autoričina zanimanja su dobra uprava/vladavina i dobro ponašanje zajednice (*Policey*), tj. država reda i zakona, te legitimna vlast (*Obrigkeit*) na promatranom prostoru u ranom novom vijeku.

Na kraju zbornika nalazi se zajedničko imensko i geografsko kazalo (*Index*, 665-706). Spomenimo da naslovnicu (prednju i stražnju) grafički zgodno krasí avers i revers velikog voštanog pečata iz 1464. ugarsko-hrvatskog kralja Matijaša Korvina, a koji se danas nalazi u Mađarskom državnom arhivu u Budimpešti.

Zaključno možemo reći da se pred nama nalazi respektabilan zbornik radova, čiju je tematsku razgranatost uistinu bilo zahtjevno urednički usustaviti – no to su znalacki odradili njegovi urednici Suzana Miljan, Éva B. Halász i Alexandru Simon, te koji zbog toga – kao i autora koji su u njemu uključeni – zaslužuje svekoliku pozornost i percepciju struke. Zbornik sadržajno nadoknađuje različite praznine u poznavanju ovih prostora van njihovih prirodnih, političkih, jezičnih i povijesnih granica. Nimalo nevažna nije ni činjenica da je zbornik nastao na recentnim dosezima i iskustvima poglavito triju europskih historiografija: hrvatske, mađarske i rumunjske, ali i uz participaciju moldavskih, ruskih, srpskih i engleskih predstavnika. Upravo tako široko zasnovana međusobna međunarodna suradnja svakako je najbolja preporuka ovome zborniku koja se može uputiti stručnjacima s područja medievistike, a engleski jezik zbornika otvara isti širokom krugu znanstvenika i stručnjaka različitih profila.

Tomislav Galović

Pomorski Split do početka XX. stoljeća. Zbornik radova, ur. Nenad Cambi – Arsen Duplančić, Split 2019., 495 str.

Književni krug Split objavio je zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa koji se održao u Splitu u rujnu 2016. Od ukupno trideset izlaganja, dvije trećine autora predalo je svoje radove za objavljivanje. Od dvadeset priloženih tekstova, dva se odnose na antičko razdoblje, šest njih pokriva široko razdoblje srednjeg vijeka sve do 16. stoljeća, dva članka se protežu kroz više razdoblja, a većina radova, njih dvadeset, odnose se na modernije razdoblje od 18. do početka 20. stoljeća. Začudo, prvi rad nije kronološki vezan uz najranije razdoblje nego uz kasni rani novi vijek: *Splitska luka u peljarima od kraja 18. do kraja 19. stoljeća* Mithada Kozličića (11-53). To je ujedno i najdulji tekst. Taj članak je sadržajno vrlo cjelovit: autor predstavlja pisce peljara i pilota koji sadrže pojedine opise splitske luke i njezine okolice, unosi vlastita razmatranja, prilaže karte, odnosno planove splitske luke i grafike prostora prema izvornicima koje donosi, razjašnjava ekvivalencije pojedinih starih mjernih jedinica, tako da

čitatelj može lako pratiti razvoj argumentacije. Posebno je bogat prilog, koji se sastoji od isječka stranih kartografa, hidrografa i ostalih stručnjaka koji su opisali splitsku luku i njezinu okolicu na francuskom, engleskom, talijanskom, ruskom i njemačkom jeziku. Ovakav temeljiti rad je vrlo poučan za povjesničare i znatiželjnike koje zanima povijest pomorstva 18. i 19. st. uz interdisciplinarni pristup bazi podataka. Rad Nenada Cambija, *Salona i Spalatum, dvije funkcionalno povezane luke* (55-76), proučava rimsko razdoblje bez posebno specificiranih vremenskih okvira. Arhitektica Katja Marasović u radu šturog naslova *Luka Dioklecijanove palače* (77-96) nudi rekonstrukciju izgleda splitske luke u 4. stoljeću temeljem arheoloških i geoloških istraživanja koja su se odvijala na splitskoj rivi tijekom 2006. i 2007. Članak je ogledni primjerak temeljitog rada u kojemu autorica sažima rezultate rekonstrukcije zidanih struktura ispred Dioklecijanove palače. Uz stručno i razgovjetno tumačenje značenja onoga što se našlo i čemu služi, autorica radu prilaže fotografije, planove rekonstrukcije, presjeke proučavanih prostora, tlocrte pojedinih građevinskih jedinica, tako da čitatelj lako prati argumentaciju. Kronološki nastavak prethodnog teksta predstavlja sljedeći rad Snježane Perojević iz katedre za graditeljsko nasljeđe, *Splitska luka u vrijeme mletačke uprave* (97-117), koji se vremenski proteže od 15. do 18. stoljeća. Nakon što se prvo razmatraju pojedini aspekti vezani uz povijest splitske luke, poput razvoja i proširenja novo izgrađenog splitskog lazareta od 16. stoljeća nadalje, veličine galija koje je luka mogla ugostiti, radove i popravke u luci te dubine mora u njoj. Potom se donosi presjek događaja povezanih s lazaretom i lukom od Kandijskog rata do 1797. godine. Tekst je popraćen priloženim crtežima i slikama. Nakon arhitektonskih razmatranja, slijedi pravni pristup povijesti splitskog pomorstva u članku Vilme Pezelj, *Neka pitanja pomorskog prava u srednjovjekovnom Splitu* (119-155). Prvi dio ukratko razmatra nastanak i strukturu splitskog statuta, njegove uzore i pregled toga što 28 odredbi posvećenih pomorskom prijevozu može ponuditi kao izvor za povijest splitskog pomorstva. Drugi dio razmatra način kako je uređen odnos između zapovjednika broda i članovi njegove posade, što prema statutarnim odredbama, što prema priloženim tekstualnim primjerima. O oblicima iskorištavanja broda (*actio, locatio, vozarina, brodarina, i dr.*) i o sudionicima koji potpisuju obvezujući ugovore (putnici, trgovci, hodočasnici, brodari, članovi bratovština, i dr.) saznaje se u trećem dijelu. Autorica uspoređuje pojedine odredbe iz različitih dalmatinskih Statuta te iznosi pojedine slučajeve kao primjere. Kroz usporedbu s rimskim pravom, četvrto poglavlje je posvećeno kvarovima na brodu, odnosno pomorskim havarijama. Ondje pak izostaju pojedini živopisni primjer. Peti, ujedno posljednji dio, obrađuje spašavanje na moru s pravnog aspekta, od rimskog razdoblja do današnjeg međunarodnog prava, uz navode nekoliko primjera iz 13. i 14. stoljeća. Ukratko, riječ je o opširnom radu koji splitski primjer stavlja u širi pravni kontekst drugih dalmatinskih komuna te rimskog i mletačkog prava s dodanim konkretnim primjerima. Tonija Andrić je napisala rad *Brodarstvo kasnosrednjovjekovnog Splita. Brodograditelji i brodovlasnici kao dio onodobne društvene elite* (157-183). Nakon nekoliko uvodnih riječi o djelatnostima, službenicima i kalafatima prisutnima oko splitske luke, autorica se približe zanima za organizaciju brodograđevnog posla i pojedinim tehničkim pitanjima vezanima uz rad škvera u 15. stoljeću. Prvi dio obrađuje hijerarhijsku organizaciju poslovanja, s obvezama kalafata i drugih majstora aktivnih u gradnji broda. U sljedećem dijelu iznose se podaci o postupnim etapama izgradnje broda od tesanja drvodjelca do montiranja i premazivanja smolom od strane kalafata, potom popratne radnje kovača, tesara, krojača i drugih. Sljedeće poglavlje narativno iznosi vrste brodova i njihove vrijednosti, što bi se inače možda moglo sažeti u tematsku tabelu. Sljedeći dio približe razmatra tko su bili brodograditelji, njihov

društveni status, te zaključuje kako su kalafati bili dio bogate obrtničke elite, ali bez više razine građanskih prava. Posljednje poglavlje razmatra društveni status brodovlasnika, koji je, naravno, varirao ovisno o veličini i nosivosti broda: dobrim dijelom su to bili stranci, a nema li broj brodova je prodan u zajedničkim udjelima više vlasnika, velikom većinom u privatnom vlasništvu. Čitav rad svjedoči o važnosti splitske luke i njezine flotu u privrednom i društvenom životu grada. U mikro povijest svakodnevnih sukoba uvid nudi članak Kristijana Jurana i Maria Marasovića pod naslovom *Zgode i nezgode splitskih pomoraca četrdesetih godina 16. stoljeća* (185-191). Predstavljene su četiri priče o nezgodama na moru (napad pirata, otezanje plaćanja s uzastopnim nevoljama, pronevjera novca pod krinkom napada turske fuste te utaja broda pod krinkom zapljene dotičnog u Bakru). Rad je, nažalost, vrlo kratak, pa se nadamo da će ubuduće dvojac autora nastaviti istraživati sudske spise i time razveseljavati čitatelje. Povjesničari i arheolozi Mauro Bondioli, Mariangela Nicolardi i Irena Radić-Rossi napisali su razrađenu studiju *Alvise Papali "conduttore" della galea da mercanzia per la scala di Spalato (1592-1596)* (193-212). Temeljem sustavnog pregledavanja arhivske građe iz Archivio di Stato di Venezia kroz pet godina s kraja 16. stoljeća, autori pripovijedaju zgode i nezgode koje su zadesile kapetana Alvisea Papalija iz Splita, a koji se preko natječaja obvezao vršiti dužnost voditelja galije za trgovinu uključene u prijevozu robe iz turskih teritorija za Veneciju preko splitske skele. Razna korespondencija i odluke Mletačkih vijeća prikazuju sve poteškoće na koji se naišlo prilikom pokušaja pokretanja projekta splitske skele kako bi se suzbijala važnost skele kod Neretve i utjecaj dubrovačkog trgovačkog prostora te njihove financijske ishode. U dodatku se nalazi prijepis jednog pisma Daniela Rodriga iz 1595. o njegovom izvještaju o susretu s Hasan pašom iz Bosne, faksimile pojedinih dokumenata te tabele koje sažimaju obim trgovačkih pošiljaka u skelama Metković, Dubrovnik i Split te prihode od splitskih daća za 1593.-1595. godine. Lovorka Čoralić potpisuje rad *Iseljenici iz Splita u Mlecima i njihova uključenost u pomorska zanimanja – tragom oporučnih spisa (15. – 17. stoljeće)* (213-225). Sustavno istraživanje u bilježničkim spisima mletačkog arhiva omogućilo je autorici prikazati Splitskane prisutni u Veneciju, posebno one aktivne u pomorskim djelatnostima, tj. parune, mornare, brodare barkariole i radnike u mletačkom arsenalu. Većina ih pripada sloju sitnih i srednje imućnih žitelja Venecije, a poglavito su bili nastanjeni u istočnom gradskom predjelu Castello. Najbrojniji su bili od sredine 15. stoljeća do dvadesetih godina 16. stoljeća, razdoblju tijekom kojeg se uklapaju u domaće društvo radom, vjerom i ženidbom, a da pri tome zadržavaju prisne odnose s dalmatinskim sunarodnjacima. Livia i Tibor Brisky napisali su pregledni rad *Identitet splitskog lazareta* koji sažima već poznate činjenice o splitskom lazaretu za razdoblje od 15. do 18. stoljeća, nažalost, bez citiranja postojećih radova o toj temi na talijanskom, francuskom i engleskom, tako da je pregled nepotpun. Ita Praničević Borovac temeljem sakralnih objekata izgrađenih od antike do 19. stoljeća piše rad *Sveta mjesta splitskih pomoraca (235-268)*. Obrađena su pojedina svetišta, evidentira se naslovnike pojedinih crkava (sv. Marija sv. Mihovil, sv. Andrije i dr.) te se razrađuju lokalni kultovi i sveci pokrovitelji. Priložene su fotografije proučenih objekata i likovnih djela. Radoslav Bužančić obrađuje razdoblje kada je Split sastavni dio ilirskih pokrajina s naslovom *Bitka u splitskoj luci u doba Francuza*. Bitka od 8. prosinca 1809. opisana je uz brojne slikovne priloge splitske luke u 18. stoljeću, naslovnice jednog peljara, onodobne tlocrte luke i lazareta, crteže, arheološka svjedočanstva, slike uključenih brodova i kapetana suprotstavljenih strana. Trgovački brod Tome Nikolorića uspješno je porazio britansku fregatu nakon dva i pol sata bitke ispred splitske luke. Sustavnim pristupom pojedinim obrtnicima, Branka Teklić u radu *Zanati vezani uz pomorstvo u Splitu tridesetih godina 19. stoljeća*

(287-308), nakon razrađenog uvodnog dijela u kojem se piše o smještaju splitske luke, o političkim, društvenim i gospodarskim prilikama promatranog vremena, redom opisuje djelatnost ribara, mornara, kalafata, drvodjelaca i kovača, dovršavajući s popisom 44 broda izgrađena između 1800. i 1849. godine. Stanko Piplović potpisuje rad *Pomorske ustanove u Splitu u 19. stoljeću* (309-331), u kojem opisuje lučku kapetaniju i njeno osoblje, lazaret i tehničku sekciju, s dodatnim osvrtom o radovima na luci (izgradnja pristaništa, svjetionika, uređenje lučkog prostora, dizanje gata i sl.). Hania Mladino Mika u prilogu *Radovi na uređenju splitske rive u drugoj polovici 19. stoljeća* (333-362) koristi arhivsku građu koju je izdala Središnja pomorska vlast u Trstu. Mateo Bratanić i Sanda Uglešić napisali su rad *Brodarsko-obrazovni čimbenici stanja splitskog pomorstva u drugoj polovici 19. stoljeća* (363-390) u kojem proučavaju međusobnu ovisnost stupnja obrazovanja pomoraca s privredno-trgovačkim razvojem Splita. Popratne tematske tabele nadopunjavaju argumentaciju. *Sličnosti i razlike splitske i starogradske luke na Hvaru krajem 19. i početkom 20. stoljeća* je naslov članka Mladenka Domazeta (391-398), prema kojemu važnost splitske luke ekonomski raste dok je Stari Grad u stalnom opadanju. Marijan Čipčić je napisao rad *Društveni život u splitskoj luci u drugoj polovici 19. stoljeća* (399-414). Obradeni su široki aspekta odvijanja svakodnevice u splitskoj luci: prvo poglavlje ustanovljava kako se razvijaju komunalne infrastrukture, da bi se sljedeći dijelovi pozabavili kulturno zabavnim aktivnostima u gradu, poput rada narodne čitaonice, žive reklame pred kinom *Phono Kinematograph Edison*, slavljenja sv. Dujma u svibnju, karnevala, društvenih okupljanja u kavanama, puljiških trabakula, kupališta, izvanrednih političkih događanja (posjeti cara Franja Josipa I.), obnove vodovoda i, naposljetku, sprovednih povorki. Gordana Tudor piše članak *Parobrodarski turizam u Splitu do prvog svjetskog rata* (415-433) i oživljava početke pomorskog turizma u svrhu zabave na Jadranu, s prvim zabilježenim dolaskom čeških turista u Split 1897. i radom europskog turističkog parobroda Split. Uočava se da su Splitskani tog vremena bili loši gostoprимci koji napadaju turiste i ostavljaju loš dojam strancima, očekujući od njih da samo ostavljaju svoje novce, pa bismo mogli komentirati kako je svaka sličnost s 21. stoljećem slučajna... Posljednji je rad *Crkva sv. Jeleni na splitskoj rivi* Arsena Duplančića (435-473), koji obavještava o izgradnji crkve, posvećene jednoj od zaštitnici pomoraca, sv. Jeleni, uz južni dio Dioklecijanove palače 1709. godine. Priložene su fotografije i nacrti vezani uz položaj i izgled građevine.

Sabine Florence Fabijanec

Da život imaju. Zbornik u povodu 70. rođendana kardinala Josipa Bozanića, metropolita i nadbiskupa zagrebačkog i velikog kancelara Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, ur. Mario Cifrak – Ružica Razum – Nenad Malović – Anto Barišić, Kršćanska sadašnjost – Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2019., 818 str.

Kršćanska sadašnjost je zajedno s Katoličkim bogoslovnim fakultetom Sveučilišta u Zagrebu objavila zbornik radova povodom sedamdesetog rođendana Josipa kard. Bozanića, nadbiskupa zagrebačkog i metropolita te velikog kancelara prije spomenutog Fakulteta. Sadržaj je raspoređen u više opsežnih tematskih cjelina: *Pastir* (29-138), *Pastoral i odgoj* (139-292),